

vel propria vel aliena, veritati præponit, quicumque mentitur; quo quid fieri potest perversius? aut cum veritati adipiscendæ opitulante mendacio vult facere idoneum, intercludit aditum veritati; volens enim cum mentitur esse aptus, fit cum verum dicit incertus. Quamobrem aut non est credendum bonis, aut credendum est eis quos credimus debere aliquando mentiri, aut non est credendum bonos aliquando mentiri: horum trium primum perniciosum est, secundum stultum: restat ergo ut nunquam mentiantur boni.

XII. Sic ista quæstione ex utraque parte considerata atque tractata, non tamen facile ferenda sententia est: sed adhuc diligenter audiendi qui dicunt nullum esse tam malum factum, quod non in peioris devitatione faciendum sit; pertinere autem ad facta hominum, non solum quidquid faciunt, sed quidquid etiam cum consensione patiuntur. Unde si extitit causa ut eligeret Christianus thurificare idolis, ne consentiret stupro quod persecutor ei nisi faceret minabatur; recte videntur quærere cur non etiam mentiretur, ut tantam illam turpitudinem devitaret. Ipsam enim consensionem, qua se stuprum pati mallet, quam thurificare idolis, non passionem dicunt esse, sed factum: quod ne faceret, elegit thurificare. Quanto igitur mendacium proclivius elegisset, si mendacio posset a sancto corpore tam immane flagitium removere?

XIII. In qua propositione ista sunt quæ merito quæri possunt: utrum talis consensio pro facto habenda sit; aut utrum consensio dicenda sit quæ non habet approbationem; aut utrum approbatio sit cum dicitur: Expedi hoc pati potius quam illud facere; et utrum recte ille fecerit thurificare quam stuprum pati; et utrum mentientum esset potius, si ea conditio daretur, quam thurifi-

candum. Sed si talis consensio pro facto habenda est, homicidæ sunt etiam qui occidi maluerunt quam falsum testimonium dicere; et quod est homicidium gravius, in se ipsos. Cur enim hoc pacto non dicatur, quod ipsi se occiderint; quia elegerunt hoc in se fieri, ne facerent quod cogebantur? Aut si gravius putatur alium occidere quam se ipsum, quid si hæc conditio Martyri proponeretur, ut si nollet de Christo falsum testimonium dicere atque immolare dæmonibus, ante oculos ipsius alius non quilibet homo, sed pater ejus occideretur, rogans etiam filium ne id perseverantia sua fieri permetteret? Nonne manifestum est, illo in testimonii fidelissimi sententia permanente, solos homicidas futuros fuisse, qui patrem ejus occiderent, non illum etiam parricidam? Sicut ergo hujus tanti sceleris particeps iste non esset, cum elegisset patrem suum potius ab aliis interfici, etiam sacrilegum, cujus anima raperetur ad pœnas, quam fidem suam falso testimonio violare: sic talis ille consensus non eum faceret tanti flagitii participem, si male facere ipse nollet, quidquid alii propterea fecissent, quia ipse non faceret. Quid enim tales persecutores dicunt, nisi: Fac male, ne nos faciamus? Qui si vere, nobis facientibus, non fecissent, nec sic eis nostro scelere suffragari deberemus. Nunc vero quando jam faciunt, cum ista non dicunt; cur nobiscum potius, quam soli turpes atque nocentes sint? Non enim consensus ille dicendus est; quia non approbamus quod faciunt, semper optantes, et quantum in nobis est prohibentes ne faciant, factumque ipsorum non solum non committentes cum eis, sed etiam quanta possumus detestatione damnantes.

XIV. Quomodo, inquis, non cum eis facit, quando illi hoc non facerent, si ipse illud faceret? Hoc modo frangimus januam cum effractoribus, quia si non eam

clauderemus, illi non frangerent: et occidimus homines cum latronibus, si scire contingat hoc eos esse facturos; quia si nos prævenientes eos occideremus, illi non occiderent alios. Aut si fateatur nobis aliquis parricidium se facturum, nos cum eo facimus, si cum possumus eum prius quam faciat, non interficimus, quando aliter eum vel cohibere vel impedire non possumus. Totidem enim verbis dici potest: Fecisti cum eo, quia hoc ille non fecisset, si tu illud fecisses. Ego utrumque malum fieri nollem: sed id tantum cavere potui ne fieret, quod erat in mea potestate: alterum autem alienum, quod meo præcepto extinguere non potui, meo malefacto impedire non debui. Non ergo peccantem approbat, qui pro alio non peccat; et neutrum placet ei qui utrumque nollet admitti: sed illud quod ad se pertinet, etiam potestate non perpetrat; quod autem ad alterum, sola voluntate condemnat. Et ideo proponentibus illam conditionem atque dicentibus: Si non thurificaveris, hoc patieris; si respondisset: Ego neutrum eligo, utrumque detestor, ad nihil horum vobis consentio, inter hæc verba atque talia, quæ certe quoniam vera essent, nulla ejus consensio, nulla approbatio teneretur; quæcumque ab eis passus esset, illi deputaretur injuriarum acceptio, illis commissio peccatorum. Debuit-ne igitur, ait quispiam, stuprum perpeti potius quam thurificare? Si quæris quod debuerit, neutrum debuit. Si enim dixero aliquid horum debuisse; aliquid horum approbabo, cum improbem utrumque. Sed si quæritur quod horum potius debuit evitare, qui utrumque non potuit, sed alterutrum potuit; respondebo, suum peccatum potius quam alienum; et levius potius quod suum, quam gravius quod alienum. Ut enim salva diligentiore inquisitione interim concedam, gravius esse stuprum quam thurificationem; illa tamen

ipsius erat, illud alienum factum, quamvis id ipse perpetraretur: cujus autem factum, ejus et peccatum. Quamvis enim gravius sit homicidium quam furtum: pejus est tamen facere furtum, quam pati homicidium. Itaque si cuiquam proponeretur, ut si furtum facere nollet, interficeretur, hoc est, committeretur in eum homicidium; quia utrumque evitare non posset, id evitaret potius quod suum peccatum esset, quam quod alienum. Nec ideo et illud ejus fieret, quia in eum committeretur, et quia id posset evitare, si suum vellet admittere.

XV. Totus itaque hujus quæstionis nodus ad hoc adducit, ut quærat, utrum alienum nullum peccatum, quamvis in te commissum, tibi imputetur, si levioere tuo peccato id possis evitare, nec facis: an excepta est omnis immunditia corporalis. Nemo enim aliquem immundum fieri dicit, si occidatur, aut mittatur in carcerem, aut in vinculis habeatur, aut flagelletur, cæterisque tormentis et cruciatibus affligatur, aut proscribatur damnisque afficiatur gravissimis usque ad ultimam nuditatem, aut expolietur honoribus atque ingentes accipiat contumelias per quæcumque convicia: quidquid horum quisque injuste passus fuerit, nemo est tam demens qui eum immundum fieri dicat. At si fimo perfundatur, aut si tale aliquid ei per os infundatur vel inculcetur, patiaturve muliebria, omnium fere sensus abhorret, et conspurcatum atque immundum vocant. Ita igitur concludendum est, ut quæcumque aliena peccata, exceptis iis quæ immundum faciunt in quem committuntur, non evitet quisque peccatis suis, neque pro se, neque pro quoquam, sed ea sufferat potius fortiterque patiat; et si nullis peccatis suis ea debet evitare, neque mendacio: illa vero quæ ita committuntur in hominem, ut eum faciant immundum, etiam peccatis nostris evitare debeamus; ac per hoc nec peccata

dicenda sint, quæ propterea fiunt ut illa immunditia devitetur. Quidquid enim ita fit, ut nisi fieret, juste reprehenderetur, non est peccatum. Ex quo conficitur, ut nec illa immunditia vocanda sit, quando evitandi eam nulla facultas est: habet enim etiam tunc quod recte agat qui ea patitur, ut patienter ferat quidquid non potest evitare. Nullus autem recte agens immundus fieri potest quolibet contagio corporali. Immundus est enim ante Deum omnis iniquus. Mundus ergo est omnis justus; etsi non ante homines tamen ante Deum, qui sine errore iudicat. Proinde nec cum ea patitur, data evitandi potestate, contactu ipso immundus fit; sed peccato, quo ea cum posset noluit evitare. Nullum enim peccatum esset, quidquid propter illa evitanda factum esset. Propter hæc igitur evitanda quisquis mentitus fuerit, non peccat.

XVI. An aliqua etiam mendacia excipienda sunt, ut satius sit hanc pati, quam illa committere? Quod si ita est, non quidquid factum fuerit ut illa immunditia evitetur, non est peccatum: quandoquidem sunt quædam mendacia quæ gravius sit admittere, quam illa pati. Nam si aliquis ad stuprum quæretur, qui possit occultari mendacio, quis audet dicere, nec tunc esse mentiendum? At si tali mendacio possit latere, quod alterius famam lædat, ejus immunditiæ falso crimine ad quam patientiam ille quæritur: tanquam si dicatur quærenti nominato aliquo casto viro atque ab hujusmodi flagitiis alieno: Vade ad illum, et ipse tibi procurabit quo libentius utaris, novit enim tales et diligit; atque ita iste ab eo quem quærebat, posset averti: nescio utrum alterius fama mendacio violanda sit, ne alterius corpus aliena libidine violetur. Et omnino nunquam pro aliquo mentiendum est, eo mendacio quod alterum lædat: etsi levius læditur, quam ille nisi ita mentireris læderetur. Quia nec

panis alienus invito, quamvis valentiori, auferendus est, ut alatur infirmior; nec innocens invitus virgis cædendus est, ne alius occidatur. Plane si velint fiat; quia nec læduntur, cum ita volunt: sed utrum etiam volentis fama falso stupri crimine lædenda sit, ut ab alterius corpore stuprum avertatur, magna quæstio est. Et nescio utrum facile reperiat, quomodo justum sit volentis famam falso stupri crimine maculari, quam ipso stupro corpus inviti.

XVII. Sed tamen si talis optio proponeretur ei qui thurificare idolis, quam muliebria perpeti maluit, ut si illud vellet evitare, famam Christi aliquo mendacio violaret, insanissimus esset, si faceret. Plus etiam dico, quia insanus esset, si alienæ libidinis evitandæ causa, ne id in eo fieret quod nulla sua libidine pateretur, Christi Evangelium falsis Christi laudibus infalsaret; magis evitans alienam corruptionem in corpore suo, quam in doctrina sanctificationis animarum atque corporum corruptionem suam. Quamobrem a doctrina religionis, atque ab eis omnino enuntiationibus, quæ propter doctrinam religionis enuntiantur, cum illa docetur et discitur, omnia penitus mendacia removenda sunt. Nec ulla omnino causa inveniri posse credatur, cur in rebus talibus mentiendum sit: quando nec ideo in ea doctrina mentiendum est, ut ad eam ipsam quisque facilius perducatur. Fracta enim vel leviter diminuta auctoritate veritatis omnia dubia remanebunt: quæ nisi vera credantur, teneri certa non possunt. Licet igitur vel dissertori ac disputatori atque prædicatori rerum æternarum, vel narratori vel pronuntiatori rerum temporalium ad ædificandam religionem atque pietatem pertinentium, occultare in tempore quidquid occultandum videtur: mentiri autem nunquam licet; ergo nec occultare mentiendo.

XVIII. Hoc primitus et firmissime constituto, de cæteris mendaciis securius quæritur. Sed consequenter etiam videndum est removenda esse etiam omnia mendacia quæ aliquem lædunt injuste: quia nulli est injuria vel levior inferenda, ut ab alio gravior repellatur. Nec illa sunt admittenda mendacia quæ quamvis non obsint alteri, nulli tamen prosunt et obsunt eis ipsis qui gratis mentiuntur. Ipsi enim proprie mendaces dicendi sunt. Interest enim inter mentientem atque mendacem. Nam mentiens est etiam qui mentitur invitus: mendax vero amat mentiri, atque habitat animo in delectatione mentiendi. Juxta ponendi sunt et qui de mendacio volunt placere hominibus, non ut alicui faciant injuriam vel inferant contumeliam, jam enim supra hoc genus removimus; sed ut suaves sint in sermonibus suis. Isti ab illo genere in quo mendaces posuimus, hoc differunt, quod illos mentiri delectat, gaudentes de ipsa fallacia; istis autem placere libet de suaviloquio, qui tamen veris malent placere; sed quando non facile inveniunt vera quæ grata sint audientibus, mentiri eligunt potius, quam tacere. Difficile est tamen ut isti totam narrationem falsam aliquando suscipiant; sed plerumque veris falsa contextunt, ubi suavitas eos deserit. Hæc autem duo genera mendaciorum non obsunt credentibus, quia nihil de doctrina religionis veritatisque falluntur, aut de ullo commodo vel utilitate sua. Sufficit enim eis ut judicent fieri potuisse quod dicitur, et fidem habeant homini quem non debent temere existimare mentientem. Quid enim obest, si credat patrem aut avum alicujus virum bonum fuisse, etiamsi non fuit; aut usque ad Persas militando pervenisse, etiamsi a Romanis nunquam recessit? Ipsi autem mentientibus valde obsunt: illis quidem, quia sic deserunt veritatem, ut fallacia lætentur; istis, quia se malunt placere, quam verum.

XIX. Istis generibus sine ulla dubitatione damnatis, sequitur genus mendacii tanquam gradatim ad meliora surgentibus, quod benevolis et bonis vulgo tribui solet, cum ille qui mentitur, non solum alteri non obest, sed etiam prodest alicui. De isto genere est tota contentio, utrum-ne sibi obsit, qui sic prodest alteri, ut faciat contra veritatem. Aut si veritas illa sola dicenda est, quæ ipsas mentes intimo atque incommutabili lumine illustrat; facit certe contra aliquod verum, quia etsi falluntur corporis sensus, contra verum tamen facit, qui dicit aliquid ita esse, vel non ita, quod ei nec mens, nec sensus, nec opinatio sua, fidesve renuntiat. Utrum ergo non sibi obsit, qui hoc modo alteri prodest; an illa compensatione non obsit sibi, qua prodest alteri, magna quæstio est. Si ita est, consequenter etiam sibi prodesse debet per mendacium quod nulli obest. Sed ea connexa sunt, et istis concessis necessario trahuntur quæ multum conturbant. Si enim quærat, quid obsit homini copiis superfluis redundanti, sive innumeris millibus frumentorum amittat unum modium, qui tamen modius possit ad necessarium victum prodesse furanti, consequens erit ut et furtum sine reprehensione fieri possit, et falsum testimonium sine peccato dici. Quo quid dici potest perversius? An vero si alius furatus esset illum modium, et tu videres, interrogatusque esses, mentireris honeste pro paupere, et si id pro tua paupertate facias, culpaberis? quasi amplius alium quam te diligere debeas. Utrumque ergo turpe atque vitandum est.

XX. Sed fortassis exceptionem addendam quis putet, ut sint quædam honesta mendacia, quæ non solum nulli obsunt, sed etiam nonnulli prosunt, exceptis his quibus crimina occultantur et defenduntur: ut ideo sit illud turpe mendacium, quod quamvis nulli obsit, et prosit

pauperi, furtum tamen occultat; si autem ita nulli obeset et prodesset alicui, ut etiam nullum peccatum occultaret atque defenderet, turpe non esset. Velut si quisquam pecuniam suam te **vidente** absconderet, ne per furtum aut vim amitteret, atque **inde** interrogatus mentireris; neque obesses cuiquam, **et** ei prodesces cui opus erat illud occultum, et **nullum** peccatum mentiendo texisses. Non enim quisquam **peccat** abscondendo rem suam, quam timet amittere. **Sed** si propterea non peccamus mentiendo, quia **nullius** peccatum tegentes, et **nulli** obsumus, et alicui **prosumus**, quid agimus de ipso peccato mendacii? Ubi enim **positum** est: « Ne furtum » feceris: » ibi positum est, « **Ne** falsum testimonium » dixeris ¹. » Cum ergo **singula** prohibeantur, cur falsum testimonium tunc est **culpabile**, si furtum tegat, vel aliquod aliud peccatum; si **autem** nulla defensione peccati per se ipsum fiat, non est **culpabile**, cum ipsum furtum per se culpabile sit, **et** caetera peccata? An occultare peccatum non licet, **facere** licet?

XXI. Quod si absurdum est, **quid** dicemus? An falsum testimonium non est, nisi cum **quisque** ita mentitur, ut aut crimen confingat in **aliquem**, aut alicujus crimen occultet, aut quoquo modo **quemquam** in iudicio premat? Videtur enim testis iudici **necessarius** ad causae cognitionem. Sed si hactenus testem **Scriptura** nominaret, non diceret Apostolus: « **Invenimur** et falsi testes Dei, si » testimonium diximus **adversus** Deum, quia excitaverit » Christum, quem non **excitavit** ². » Ita enim ostendit falsum testimonium esse **mendacium**, etiamsi in cuiusquam falsa laude dicatur. An **forte** tunc dicit falsum testimonium qui mentitur, cum **aut** peccatum alicujus vel fingit vel tegit, aut alicui **obest** quoquo modo? Si enim

¹ Exod. xx, 16. — ² 1 Cor. xv, 15.

mendacium quod adversus vitam cuiusquam temporalem dicitur, detestabile est; quanto magis quod adversus vitam aeternam? Sicuti est omne mendacium, si in doctrina religionis fiat. Et ideo falsum testimonium vocat Apostolus, si quis de Christo, etiam quod ad ejus laudem videtur pertinere, mentiatur. Si autem mendacium sit, quod neque cuiusquam peccatum aut confingat aut tegat, nec a iudice quaeratur, et nulli obsit et prosit alicui; nec falsum testimonium esse, nec reprehensibile mendacium?

XXII. Quid ergo, si ad Christianum homicida confugiat, aut videat quo confugit; et de hac re interrogetur ab eo, qui ad supplicium quaerit hominem hominis interfectorem, mentiendum est? Quomodo enim non tegit peccatum mentiendo, cum ille pro quo mentitur, peccatum sceleratum admiserit? An quia non de peccato ejus interrogatur, sed de loco ubi lateat? Ergo mentiri ad tegendum cuiusquam peccatum, malum est; mentiri autem ad tegendum peccatorem, non est malum? Ita sane, ait quisquam. Non enim tunc peccat quisquam, cum evitat supplicium; sed cum facit aliquid dignum supplicio. Pertinet autem ad disciplinam christianam, ut neque de cuiusquam correctione desperetur, neque cuiquam poenitendi aditus intercludatur: Quid si ad iudicem ductus de ipso loco ubi se ille occultet interrogeris, Dicturus es, aut non ibi est, ubi eum scis esse; aut non novi et non vidi, quod nosti et vidisti? Dicturus ergo es falsum testimonium, et occisurus animam tuam, ne occidatur homicida? An usque ad conspectum iudicis mentieris, iudice autem quaerente jam verum dices, ne sis falsus testis? Ipse igitur hominem prodicione occisurus es. Etiam proditorem quippe divina Scriptura detestatur. An forte proditor non est, qui iudici interroganti verum indicat; esset autem proditor, si quemquam ad exitium ultro deferret?

Quid si de justo atque innocente ubi lateat sciens a iudice interrogaris, qui tamen ad mortem a maiore potestate iussus est rapi, ut ille qui interrogat executor sit legis, non conditor; an ideo non erit falsum testimonium quod pro innocente mentieris, quia nec ille iudex, sed executor interrogat? Quid si ipse conditor legis interroget, aut quilibet iudex iniquus ad supplicium quærens innocentem, quid facies, falsus testis, an proditor eris? An ille erit proditor, qui justo iudici latentem homicidam ultro detulerit; et ille non erit, qui iudici injusto ubi lateat innocens quem quærit occidere, interroganti indicaverit eum qui se fidei ejus commiserat? An inter crimen falsi testimonii et proditionis dubius incertusque remanebis? An tacendo, vel profitendo te non esse dicturum, certus utrumque vitabis? Cur ergo non hoc facias, prius quam ad iudicem venias, ut caveas etiam mendacium? Evitato enim mendacio, omne testimonium falsum effugies; sive omne mendacium sit falsum testimonium, sive non omne: evitato autem falso testimonio quod tu esse intelligis, non effugies omne mendacium. Quanto ergo fortius, quanto excellentius dices: Nec prodam, nec mentiar?

XXIII. Fecit hoc episcopus quondam Thagastensis Ecclesie, Firmus nomine, firmiter voluntate. Nam cum ab eo quæreretur homo jussu Imperatoris per apparitores ab eo missos, quem ad se confugientem diligentia quanta poterat occultabat; respondit quærentibus nec mentiri se posse, nec hominem prodere, passusque tam multa tormenta corporis (nondum enim erant Imperatores Christiani) permansit in sententia. Deinde ad Imperatorem ductus, usque adeo mirabilis apparuit, ut ipsi homini quem servabat, indulgentiam sine ulla difficultate impetraret. Quid hoc fieri potest fortius atque constantius? Sed ait quisquam timidior: Paratus esse possum ad

quælibet ferenda tormenta, vel etiam mortem obeundam, ne peccem: cum autem peccatum non sit, ita mentiri, ut neque cuiquam obsis, neque falsum testimonium dicas et prosis alicui: stultum est et grave peccatum, voluntaria frustra sustinere tormenta, et fortassis utilem salutem ac vitam incassum sævientibus projicere. A quo quæro, cur timeat quod scriptum est: « Falsum testimonium non dices¹; » et non timeat quod Deo dictum est: « Perdes omnes qui loquuntur mendacium²? » Non, inquit, scriptum est: « Omne mendacium: » sed ita intelligo, ac si sit scriptum: « Perdes omnes qui loquuntur falsum testimonium. » At nec ibi dictum est: « Omne falsum testimonium. » Sed ibi positum est, inquit, ubi cætera quæ omni modo mala sunt. Numquid et illud quod ibi est: « Non occides³? » Quod si omni modo malum est, quomodo ab hoc crimine excusabuntur justi, qui post legem datam multos occiderunt? Sed respondetur, quod non ipse occidat, qui justi alicujus præcepti minister est. Horum ergo timorem sic accipio, ut tamen illum laudabilem virum, qui nec mentiri voluit, nec hominem prodere, et melius arbitrer intellexisse quod scriptum est, et intellectum fortiter implevisse.

XXIV. Sed venit aliquando ad hujusmodi articulum, ut non interrogemur ubi sit ille qui quæritur, neque cogamur ut eum prodamus, si sic occultatus est, ut inveniri facile nisi proditus nequeat: sed quæritur a nobis utrum illo loco sit, annon sit. Ubi si eum esse scimus, tacendo eum prodimus; vel etiam dicendo nequaquam nos esse dicturos, utrum ibi sit, annon sit: ex hoc enim colligit ille qui quærit, ibi eum esse, ubi si non esset, nihil aliud ab eo qui mentiri nollet, nec hominem prodere, nisi eum non ibi esse responderetur. Ita per

¹ Exod. xx, 16. — ² Psal. v, 7. — ³ Exod. xx, 13.

nostram vel taciturnitatem vel talia verba homo proditur, ut intret qui quærit, si potestatem habet, et inveniatur eum : qui tamen ab ejus inventione mendacio nostro posset averi. Quapropter si nescis ubi sit, nulla est causa occultandæ veritatis, sed te nescire fatendum est. Si autem scis ubi sit, sive ibi sit ubi quæritur, sive alibi ; non est dicendum, cum quæsitum fuerit, utrum ibi sit, annon sit, Non dico quod quæris : sed dicendum, Scio ubi sit, sed nunquam monstrabo. nam si de uno loco non respondeas, et te non esse proditurum fatearis, tale est ac si eundem locum digito ostendas : movetur enim certa suspicio. Si autem primo fatearis te scire ubi sit, sed non dicere, potest fortasse ab illo loco inquisitor averi, et tibi jam incumbere, ut ubi est a te prodatur. Pro qua fide atque humanitate quidquid fortiter tuleris, non solum non culpabile, sed etiam laudabile judicatur : exceptis duntaxat his, quæ si passus fuerit homo, non fortiter, sed impudice ac turpiter pati dicitur. Hoc est enim ultimum mendacium, de quo diligentius tractandum est.

XXV. Nam primum est ad evitandum capitale mendacium longaque fugiendum, quod fit in doctrina religionis : ad quod mendacium nulla conditione quisquam debet adduci. Secundum autem, ut aliquem lædat injuste : quod tale est, ut et nulli prosit, et obsit alicui. Tertium, quod ita prodest alteri, ut obsit alteri, quamvis non ad immunditiam obsit corporalem. Quartum, quod fit sola mentiendi fallendique libidine, quod merum mendacium est. Quintum, quod fit placendi cupiditate de suaviloquio. His omnibus penitus evitatis atque reiectis, sequitur sextum genus, quod et nulli obest, et prodest alicui : velut si quisquam pecuniam alicujus injuste tollendam, sciens ubi sit, nescire se mentiatur quocumque

interrogante. Septimum, quod et nulli obest, et prodest alicui : excepto si judex interrogat : velut si nolens hominem ad mortem quæsitum prodere, mentiatur ; non solum justum atque innocentem, sed et reum ; quia christianæ disciplinæ sit, ut neque de cujusquam correctione desperetur, neque cuiquam poenitendi aditus intercludatur. De quibus duobus generibus, quæ solent habere magnam controversiam, satis tractavimus, et quid nobis placeret ostendimus : ut suscipiendis incommoditatibus, quæ honeste ac fortiter tolerantur, hæc quoque genera devitentur a fortibus et fidelibus et veracibus viris ac foeminis. Octavum est genus mendacii, quod et nulli obest, et ad hoc prodest, ut ab immunditia corporali aliquem tueatur, duntaxat ea quam superius commemoravimus. Nam etiam non lotis manibus manducare, immunditiam putabant Judæi¹. Aut si et hanc quisquam immunditiam vocat, non tamen talem, pro qua evitanda mentiendum sit. Si autem mendacium tale est, quod alicui faciat injuriam, etiamsi ab hac immunditia, quam omnes homines abhorrent ac detestantur, muniatur hominem ; utrum et hoc genere mentiendum sit, si talis fiat injuria per mendacium, quæ non sit in eo genere immunditiæ, de quo nunc agimus, alia quæstio est : non enim jam de mendacio quæritur, sed quæritur utrum alicui facienda sit injuria etiam non per mendacium, ut illa ab altero immunditia depellatur. Quod nullo modo putaverim : quanquam proponantur levissimæ injuriæ, veluti est illa quam de uno modio amisso supra commemoravi : et multum perturbent, utrum non debeamus facere cuiquam vel talem injuriam, si ea potest alius, ne stuprum patiat, defendi aut muniri. Sed, ut dixi, alia quæstio est : nunc illud quod institimus, peragamus :

¹ Math. xv, 20.

utrum mentiendum sit, si etiam inevitabilis conditio proponatur, ut aut hoc faciamus, aut stuprum patiamur, vel aliquam execrabilem iniquationem; etiamsi mentiendo nulli faciamus injuriam.

XXVI. De qua re patebit aliquis considerationi locus, si prius divinas auctoritates, quæ mendacium prohibent, diligenter discutiamus: si enim ipsæ nullum dant locum, frustra quærimus qua exeamus; tenendum est enim omnimodo præceptum Dei, et voluntas Dei in iis quæ tenendo præceptum ejus passi fuerimus, æquo animo sequenda: si autem relaxatur aliquis exitus, non est in tali causa recusandum mendacium. Propterea divinæ Scripturæ non solum præcepta Dei continent, sed etiam vitam moresque justorum; ut si forte occultum est, quemadmodum accipiendum sit quod præcipitur, in factis justorum intelligatur. Exceptis itaque his factis, quæ potest quisque ad allegoricam significationem referre, quamvis gesta esse nemo ambigat, sicuti sunt fere omnia in libris Veteris Testamenti: Quis enim ibi aliquid audeat affirmare non pertinere ad figuratam prænuntiationem? Quippe cum Apostolus etiam filios Abraham¹, quos utique naturali ordine propagandi populi editos esse atque vixisse facillime dicitur (non enim monstra et prodigia nata sunt, ut ad significationem aliquam ducant animum), duo tamen Testamenta significare asserat, et beneficium illud mirabile, quod Deus populo Israël præstitit ad eruendos eos de servitute, qua in Ægypto premebantur, pœnamque vindictæ, cum in itinere peccassent, in figura contigisse dicat: quæ facta invenies, quibus istam regulam deroges, et affirmare præsumas ad figuram aliquam non esse redigenda? His ergo exceptis, ea quæ in Novo Testamento a sanctis facta sunt, ubi mo-

¹ Galat. iv, 21.

rum imitandorum evidentissima commendatio est, valeant ad exempla intelligendarum Scripturarum, quæ in præceptis digesta sunt.

XXVII. Velut cum legimus in Evangelio: « Accepisti » alapam, para alteram maxillam¹. » Exemplum autem patientiæ nullum quam ipsius Domini potentius et excellentius invenimus: at ipse cum alapa percussus esset, non ait: Ecce altera maxilla: sed ait: « Si male dixi, » exprobra de malo: si autem bene, quid me cædis²? » Ubi ostendit illam præparationem alterius maxillæ in corde faciendam. Quod etiam apostolus Paulus utique noverat: nam et ipse cum esset alapa percussus ante Pontificem, non ait: Percute maxillam alteram; sed, « Percutiet te Dominus, inquit, paries dealbate: et tu » sedes judicare me secundum legem, et contra legem » jubes me percuti³? » altissime intuens sacerdotium Judæorum jam tale factum fuisse, ut nomine forinsecus niteret, intrinsecus autem luteis concupiscentiis sorderet: quod transiturum esse vindicta Domini videbat in spiritu, cum illud diceret: sed tamen cor paratum habebat, non solum ad alias alapas accipiendas, sed etiam quælibet tormenta pro veritate patienda, cum eorum dilectione a quibus illa pateretur.

XXVIII. Scriptum est etiam: « Ego autem dico vobis » bis, non jurare omnino⁴. » Juravit autem ipse Apostolus in Epistolis suis⁵. Et sic ostendit quomodo accipiendum esset quod dictum est: « Dico vobis, non jurare » omnino: » ne scilicet jurando ad facilitatem jurandi veniatur, ex facilitate ad consuetudinem, atque ita ex consuetudine in perjurium decidatur. Et ideo non invenitur jurasse, nisi scribens, ubi consideratio cautior non

¹ Matth. v, 39. — ² Joan. xviii, 23. — ³ Act. xxiii, 3. — ⁴ Matth. v, 34. — ⁵ Rom. ix, 1. Philip. i, 8. Galat. i, 20.